

Основні результати дослідження. На підставі аналізу українського інтелектуального простору другої половини XIX – початку XX ст. авторами обґрунтовано думку стосовно того, що у ньому мали місце ідеї східноєвропейського аграризму, представлені його українським варіантом. Зокрема, у ньому утвердився селяноцентричний погляд на українство, селянський характер української нації, на окремішність міста і села, міського та сільського світосприйняття і способу буття. В уявленнях представників українського інтелектуального простору другої половини XIX – початку XX ст. аксіоматичним вважалося ототожнення таких понять, як «українське селянство», «українська нація», «український народ». Політичне майбутнє української державності тісно пов'язувалося із селянством.

Висновки. Українські інтелектуали другої половини XIX – початку XX ст. сприйняли основні ідеології східноєвропейського аграризму, пристосували їх до українських реальностей. Як й їхні європейські колеги, вони обстоювали унікальність та незаперечну цінність для людства духовних, моральних, культурних і соціальних властивостей, притаманних селянству та його праці; визнавали селянство верствою, здатною відігравати самостійну роль у політичному житті; обґрунтовували доцільність не капіталістичного, «окремінього» селянського шляху розвитку суспільства, збереження приватної власності – дрібної селянської власності як оптимального регіонального її варіанта та підґрунтя соціального прогресу, а також ідею селянської кооперативної держави; доводили перевагу землеробства і сільського способу життя над промисловістю і містом, а також селянства над іншими соціальними групами; були переконані, що селянство – землеробська верства – зосереджує в собі основні позитивні цінності й якості суспільства, є фундаментом стабільності держави й носієм національної ідентичності, а вищевказані чесноти мають визначати його політичну владу.

Ключові слова: східноєвропейський аграризм, український аграризм, український інтелектуальний простір, українське селянство, М. Грушевський, П. Скоропадський, В. Липинський.

УДК 94: 613.81(477.73) “18/19”
DOI: 10.31651/2413-8142-2019-22-30-37

І. С. Міронова

доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3039-742X>

ПРАКТИКА БОРОТЬБИ З АЛКОГОЛІЗМОМ СЕРЕД СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

У статті проаналізовано особливості розвитку алкогольного виробництва під час реформ акцизної системи та казенної винної монополії Російської імперії. Визначено вплив цих реформ на рівень алкоголізації сільського населення Півдня України. Висвітлено діяльність священників і місцевих піклувань «Про народну тверезість» у справі боротьби з алкоголізмом.

Ключові слова: селянство, алкоголізм, акцизна система, казенна винна монополія, духовенство, піклування «Про народну тверезість».

Постановка проблеми. Алкоголізм – масштабна соціальна проблема, яка порушує соціально-економічну життєдіяльність суспільства і загрожує існуванню держави через високий рівень захворюваності, смертності, злочинності, пов'язаних із вживанням спиртних виробів, підриває психічне здоров'я і життєдіяльність більш благополучного населення, спричинює розпади сімей і бездоглядність дітей. Особливо великі розміри зростання алкоголізму спостерігаються в селах, головними причинами чому є безробіття і обмежені можливості проведення культурного дозвілля. У зв'язку з цими проблемами у суспільстві дедалі частіше порушується питання про боротьбу з алкоголізмом і тими явищами, до яких воно призводить.

Для розробки сучасної концепції боротьби з алкоголізмом важливим є звернення до вже накопиченого в нашій країні досвіду боротьби з цим явищем у другій половині XIX – на початку XX ст. Актуальним також у цьому контексті є регіональний підхід, застосування якого дає можливість простежити реалізацію державної політики у цьому напрямі не лише в макрорівневій площині, а й на місцевому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує наявність окремих праць вітчизняних і російських дослідників, які стосуються соціальних проблем селянства, насамперед боротьби державного уряду і громадськості з алкоголізмом в імперській період. Однією із небагатьох праць, присвячених алкогольним традиціям селян наприкінці XIX – на початку XX ст., є робота В. Безгина [1]. Питання боротьби з пияцтвом серед сільського населення у діяльності православного духовенства Наддніпрянської України висвітлено у праці П. Єлесіна [2]. Побічно до цієї теми у своїх роботах зверталися українські вчені Ю. Присяжнюк [3] і О. Михайлюк [4]. Дослідники К. Петрова [5], І. Надєждіна [6], С. Шукліна [7] вивчили історію створення та діяльність піклувань «Про народну тверезість» на Півдні України. Науковці О. Бикова [8], О. Маюров [9], В. Прилуцький [10], І. Шевченко [11] розкрили напрями, характер і методи боротьби з алкоголізмом в Російській імперії. Незважаючи на різноманітність порушених дослідниками тем, не всі аспекти цієї проблеми серед сільського населення Півдня України в другій половині XIX – на початку XX ст. розкрито повною мірою.

Метою статті є вивчення діяльності уряду, громадськості, духовенства і місцевих піклувань «Про народну тверезість» у сфері боротьби з алкоголізмом серед сільського населення Півдня України у визначений період.

Виклад основного матеріалу.

Південноукраїнське селянство в умовах запровадження акцизної системи

Початок 1860-х рр., ознаменований скасуванням кріпацтва, зумовив різкий сплеск сільського пияцтва. Оцінюючи ліквідацію кріпосного права, історики в основному акцентували увагу на сприятливих факторах цієї події для розвитку селянства. Після скасування кріпосного стану і загального пом'якшення політичного режиму, у сільських мешканців стало більше свободи. Але, на жаль, ця свобода була не тільки на благо. Втрата соціального контролю з боку поміщика вела до зростання девіантної поведінки вчорашніх кріпаків [1, 422].

Практично у кожному селі, крім поміщицької корчми, з'явився подібний заклад, відкритий коштом селян. Різко пішла вгору крива сільської злочинності, спричинена пияцтвом, насамперед за рахунок майнових злочинів і злочинів проти особистості [2, 74].

Станом на 1860 р. в українських губерніях діяло 2539 винокурних заводів (49,2 % від усіх у Російській імперії) [12, 116], із них у Катеринославській губернії було 250 [13, 214], у Херсонській – 213 [14, 62].

До 1850 р. із усіх заводів, що працювали в Катеринославській губернії, на яких обіговий капітал досягав найвищих показників, першість посідали гуральні, облаштовані в поміщицьких маєтках. Переважне становище цієї галузі промисловості пояснювалося великими прибутками від винокуріння, яке споживало значну кількість хлібних припасів, і було надійним засобом для збуту хліба. За відсутності зручних шляхів сполучення і обмеженості перевізних засобів для доставки сільськогосподарських продуктів у віддалені торгові центри, весь надлишок хліба йшов на вироблення вина і спирту, і збувався переважно на місці. Упродовж 1850 – 1860 рр. кількість гуралень у губернії зменшилася із 272 до 250, а об'єми виробленого спирту вже не задовольняла місцевого попиту на нього [13, 213–214]. Поповнювали нестачу цієї продукції, як правило, завезенням її з Київської губернії [14, 63].

Порівняно з іншими українськими губерніями, Херсонська мала слабо розвинену горілчану промисловість. У 1853 р. виробництво горілки, порівняно з іншими виробництвами, тут становило 12,5 %, а в 1859 р. – 32,2 %. Упродовж 1856–1857 рр. тільки з Правобережної України в Херсонську губернію було вивезено 776 872,3 відер горілки і 163 350 відер спирту [14, 63].

Зниження об'ємів продукції винокурної промисловості на початку 1860-х рр. було наслідком зростання попиту української пшениці за кордоном, а також обмеженою для виробників дією відкупної системи, яка існувала до 1863 р. [13, 214]. За таких умов держава за встановлену суму давала право відкупникам торгувати на визначеній території. Правила ринку, обсяг товару і ціни встановлювалися вже на місцях. У результаті відкупна система приносила великий прибуток державі і вузькій групі купців-відкупників. Загалом виробництво і продаж спиртних напоїв приносили державі понад 40 % бюджетних надходжень [15, 138].

Замислитися про заміну відкупної системи задля збільшення фінансового прибутку і водночас про зменшення пияцтва серед селян уряд Російської імперії змусив стихійний протестний селянський рух, що відбувся в 32 російських губерніях у 1858–1859 рр. Заворушення були викликані невдоволенням селян відкупною системою і супроводжувалися розгромом питних закладів [10, 201].

Зважаючи на це, 1 січня 1863 р. було скасовано відкупну систему і запроваджено акцизну, в основі якої лежало стягнення податку з кожного проданого відра горілки. За такого підходу спиртні напої вироблялися на приватних заводах, а держава збирала з виробників спеціальний податок – акциз, і намагалася контролювати якість продукції. Горілка реалізовувалася в шинках – спеціальних питних закладах, де нічого, крім неї, не продавали. До того ж,

за запевненнями уряду, заради зменшення пияцтва, поступово з роками підвищувався акциз і казенний збір на право торгівлі алкоголем [15, 138].

Перші заходи уряду щодо боротьби з пияцтвом дали добрі результати. Зокрема, як вказував дослідник селянської реформи І. Ребрин, вживання горілки серед селян Катеринославської губернії значно зменшилося. Крайнім доказом тому було збільшення хліборобства і поліпшення господарства селян. Власне п'яниць, які б вживали горілку за рахунок власного добробуту, між селянами-хліборобами в губернії не було. Пияцтво спостерігалось лише в багатолюдних селищах, де з часу запровадження акцизної системи збільшилася кількість питних закладів [16, 308–310].

Зрозуміло, що позитивні результати боротьби з пияцтвом серед українських селян у ці роки не можна ототожнювати лише з упродовженням акцизної системи. Головним для них було усвідомлення себе господарями землі, яку вони вважали найбільшою цінністю і годувальницею. Розуміючи нове життя і знаючи, що вони працюють для себе, селяни відвикали від неробства і пияцтва. Другий момент полягав у міцній общинній традиції селян. Важливим було те, що самі сільські громади намагалися викоринювати у своїх членів погані звички. Так, 8 жовтня 1867 р. Миколаївська сільська громада Олександрівського повіту склала вирок про звільнення з громади 14 своїх односельчанам за крадіжки і пияцтво [16, 312].

З-поміж головних причин пияцтва серед селян найрозповсюдженішим був побутовий або обрядовий вид алкоголізму, коли люди пили тому, що такий порядок, що це наслідок «сивої старовини» (на весіллі, похоронах, під час свят, рекрутських наборів тощо). Інша причина пияцтва полягала все ж таки у «жорстокому насадженні» його згори заради отримання державою, поміщиками та різними торговцями величезних прибутків [17, 23].

Позитивно оцінюючи початковий етап акцизної реформи у справі боротьби з алкоголізмом, констатуємо, що подальші дії уряду знову призвели до негативних наслідків у цій сфері. Знову гору взяла фіскальна політика держави. У 1881 р. нарада міністрів вирішила провести суттєві зміни в алкогольній політиці: замінити шинок корчмою, тобто точками, які б торгували не тільки «голою» горілкою, але й де до неї можна було б отримувати їжу, що, на думку уряду, вело б до меншого прояву сп'яніння людини. Разом із тим, уперше в Російській імперії було поставлене питання про те, щоб дозволити продаж горілки на винос порціями менше відра, тобто запровадити роздрібну пляшкову торгівлю горілкою. До 1885 р. горілку продавали на винос тільки відром, а пляшки існували лише для іноземних вин, які в них надходили з-за кордону.

Перехід на пляшкову торгівлю горілкою, що мав за мету дозволити людям пити її в домашніх умовах і не багато, наштотхнувся на таку перешкоду, як відсутність в країні розвиненої і масової скляної промисловості. Тому ще певний час горілку продовжували пити так само, як і раніше: зважаючи на відсутність тари, лише в певному місці – корчмі – і відразу великою мірою – не менше чарки. Запровадження пляшкової торгівлі у боротьбі з пияцтвом допомогло мало. Людина, купивши четвертинку горілки, тут же випивала її біля дверей корчми залпом тільки тому, щоб віддати назад посуд і

отримати його вартість [18, 110]. Крім того, у цей час з'явилася нова форма – вуличне пияцтво цілим натовпом, селом, цехом, «на трьох» [8, 31].

Наступний негативний наслідок, який був спричинений затвердженням Правил про спиртний продаж 14 травня 1885 р., полягав у питанні про відкриття та закриття питних закладів на селі, яке до того вирішувалося сільською громадою. Справа полягала в тому, що власники шинків, корчмів, винних лавок сплачували селянам грошову ренту за функціонування закладу на території села й ці кошти використовувалися останніми на суспільні потреби, як-то: оплата податків, будівництво та ремонт громадських закладів тощо. Після запровадження цих правил дозвіл на відкриття питних закладів стали давати «питні присутності», а селяни свою ренту втратили [2, 75–76].

Загалом акцизна система призвела до скорочення винокурної промисловості. Так, до 1888 р. у Катеринославській губернії залишилося всього 10 гуралень (нагадаємо, що в 1850 р. їх було 272). Якщо в 1850 р. прибуток цих підприємств дорівнював 1,5 млн руб., у 1860 р. – 1 млн 100 тис. руб., то вже на 1888 р. – всього 430 тис. руб. Такий занепад колишнього прибуткового виробництва, крім чинної акцизної системи, пояснювався такими причинами. По-перше, до скасування кріпацтва працівниками на гуральнях були тільки кріпаки, праця яких не оплачувалася. Зі знищенням обов'язкової праці, наймання досвідчених у винокурній справі робітників ставало для поміщиків доволі витратною справою. По-друге, значне скорочення колишніх дворянських маєтків і роздріблення їх також мало свій вплив на зменшення винокурного виробництва, оскільки невеликі землеробські господарства не мали можливості розвивати дорожні підприємства. По-третє, зі збільшенням чисельності населення губернії значно зростали потреби на хлібні продукти, для виробництва яких площа посівів із кожним роком збільшувалася, залишаючи мало вільних полів для інших цілей. По-четверте, з поліпшенням шляхів сполучення з'явилася можливість зручнішого збуту сільськогосподарських продуктів як за межі губернії, так і на закордонні ринки. Саме тому сільські господарі, які мали раніше гуральні, тепер вважали вигіднішим для себе збувати увесь надлишок хліба шляхом продажу, а не колишнім способом переробки його на вино і спирт [13, 215].

Крім споживання горілки, найбільшим попитом серед сільських мешканців Катеринославської губернії користувалося пиво, яке виготовлялося на 17 заводах [13, 216]. Станом на 1889 р. алкогольні напої в межах губернії продавали 3354 торговельних закладів, з яких 1149 – у містах і 2205 – у повітах [19, 444–445].

Винокурна промисловість посідала важливе місце й у Херсонській губернії. У 1885 р. тільки в Одесі було 8 горілчаних заводів і 4 пивоварних. Загалом в Україні у 1899–1900 рр. працював 421 горілчаний завод (з 2018 у Російській імперії), на яких вироблялося 18 419 тис. відер спирту (до 58 %) [20, 18].

Як зазначав член Санкт-Петербурзького юридичного товариства А. Димша: «Акцизна система виявилася особливо шкідливою для народного здоров'я, не поступаючись у цьому відношенні навіть відкупам. Якість вина при акцизі погіршилася, і населенню воно продавалося із вмістом до 3 % сивушного масла. Шинок, під тією або іншою назвою

існував і при акцизі, був збірним місцем гірших елементів суспільства, а шинкар – експлуатуючи населення, витягував з нього всі соки» [21, 846]. Отже, не можна було скоротити пияцтво тим або іншим влаштуванням питних закладів. Варто було б скоротити виробництво алкоголю і підняти моральний рівень населення.

Запровадження казенної винної монополії

Неможливість запобігти розвитку пияцтва, низька якість алкогольної продукції, а також прагнення встановити контроль не тільки над виробництвом, але й над реалізацією зазначеної продукції, змусило уряд Російської імперії в 1894 р. встановити казенну винну монополію, яка впорядкувала виробництво і продаж горілки [8, 27–28]. Реформа включала в себе такі заходи: підйом рівня добробуту населення, який повинен був відбутися по ліквідації пияцтва і принести додаткові податкові надходження в бюджет; заборона продажу спиртного приватними особами (при збереженні приватного порядку виробництва); ліквідація розпивної торгівлі алкоголем і заміна її торгівлею на винос; створення спеціальних установ для боротьби з «зеленим змієм» – піклувань «Про народну тверезість»; продаж алкоголю лише з ректифікованого спирту [11, 164].

Реформа монополізації, маючи експериментальний характер, запроваджувалася не одразу на всій території Російської імперії. Винна монополія вводилася з 1 січня 1895 р. як експеримент у чотирьох губерніях: Пермській, Оренбурзькій, Уфимській та Самарській. Українські землі потрапили під другу хвилю реформи (з 1 липня 1896 р.), що охоплювала Бессарабську, Волинську, Катеринославську, Київську, Подільську, Полтавську, Таврійську, Херсонську та Чернігівську губернії [5, 111–112].

Борючись за народну тверезість, держава вводила ряд тимчасових обмежень на продаж горілки. Так, у містах торгівля алкоголем (крім шинків) починалася о 7 год. ранку і тривала до 10 год. вечора. У селах такі години торгівлі зберігалися з квітня до серпня, а з вересня до березня винні лавки повинні були закриватися не пізніше 8 год. вечора. Повна заборона на продаж напоїв поширювалася на Страсний тиждень, Великдень, Різдво, дні сільських і волосних сходів, під час роботи волосних судів. По неділях, у дні церковних свят, торгівля починалася тільки після закінчення літургії [11, 166]. Сільським громадам надавалося також право забороняти торгівлю алкоголем і в інші дні і навіть зовсім не дозволяти її на своїх землях [9, 70–71].

По запровадженню винної монополії кількість закладів, які торгували спиртними напоями, зменшилася в кілька разів, а також посилювався контроль за умовами торгівлі. Однак фінансові інтереси держави і збільшення попиту населення на алкогольну продукцію поступово призвели не тільки до кількісного зростання питних закладів, але й до їх структурної зміни. Реалізація алкогольної продукції становила виключне право держави. Казенні спиртні напої продавалися з казенних очисних складів, винних лавок і приватних питних закладів. Ціна на горілку встановлювалася всюди однаковою, що робило не вигідною «підпільну» торгівлю [8, 29–30].

За відомостями Головного управління неокладних зборів і казенного продажу напоїв за 1896–1898 рр., Катеринославська губернія щодо споживання

спиртних напоїв посідала перше місце серед інших монопольних губерній не тільки Півдня України, але й усієї Російської імперії. На підвищене споживання алкоголю у губернії мало вплив, крім добрих урожаїв хлібів, зростання соціальної мобільності сільського населення, а також значне скупчення робітників і обезземелених селян, які приїжджали із сусідніх губерній на роботу на гірничозаводські підприємства [22, 216].

У 1896–1897 рр. у Катеринославській губернії працювало 10 гуралень, 2 спиртоочисних, 16 пивоварних і 1 медоварний заводи [20, 18]. Цікавим є той факт, що збільшення торгівлі спиртними напоями серед сільського населення Півдня України спостерігалось в осінні місяці, що пояснювалося закінченням польових робіт і збільшенням через продаж хліба купівельної спроможності селян. Зменшення ж торгівлі спостерігалось в березні й пояснювалося часом великого посту, який зазвичай тривав увесь місяць [22, 217–218].

Оподаткуванню акцизним збором підлягали винокуренне, спиртоочисне і пиво-медоварне виробництва. У 1887 р. у Катеринославській губернії надходження акцизних зборів із вина і спирту складало 3 919 125 руб. 46 коп. [19, 444–445], у 1910 р. – вже 24 415 868 руб. 20 коп. [23, 10–11], тобто збільшилося у шість разів.

За допомогою статистичних даних можна також простежити динаміку акцизних зборів у Миколаївському військовому губернаторстві: у 1894 р. – 1 265 602 руб. 48 коп. [24, 13], у 1897 р. – 511 564 руб. 50 коп. [25, 18], у 1899 р. – 603 474 руб. 45 коп. Як бачимо, акциз від продажу спиртних напоїв з часу прийняття винної монополії у губернаторстві зменшився удвічі. Загалом, це пояснювалося неврожаєм зернових у 1897–1899 рр. і зумовлений цим явищем застій у торгівлі, що спричинило збіднілість жителів міста і сільського населення. Кількість місць продажу спиртних напоїв також за ці роки зменшилася з 317 до 298 [26, 19–20], що говорило про зменшення споживання алкоголю населенням.

У 1910 р. на 13 гуральнях Катеринославської губернії було виготовлено 662 199,9 відер 40 % спирту. Місць для продажу спиртних напоїв у губернії існувало 3988, із яких: казенних винних складів – 8; казенних винних лавок – 616; оптових складів пива і меду – 281; оптових складів виноградних вин – 4; ренських підвалів – 138; підвалів для продажу виноградних вин – 277; корчмів – 274; приватних пивних лавок – 2196; буфетів – 194 [23, 10–11].

У 1896 р. у Херсонській губернії виготовлено 709 251 відер хлібного вина і 26 533 відер горілки. У Таврійській губернії тогочас виготовили 86 440 відер хлібного вина і 21 719 відер горілки. За обсягом виробництва на початку XX ст. перше місце у Херсонській губернії (без Одеси) посідала винокуренна промисловість, яка концентрувалася переважно в Єлисаветградському і Олександрівському повітах [20, 18–19].

За офіційними даними, рівень споживання алкогольних напоїв у середньому по імперії становив до початку дії акцизної системи в 1863 р. 14,76 л на душу населення в рік. Після запровадження винної монополії до 1913 р. споживання знизилось до 3,6 л [8, 31]. До того ж, у містах споживання спиртних напоїв було значно більшим, ніж у сільській місцевості. Якщо

міське населення Російської імперії випило в 1910 р. 29 млн відер горілки або 1,44 відра на душу населення, то сільське населення – тільки 60 млн відер або 0,47 відра на душу населення. Іншими словами, городянин споживав втричі більше горілки, ніж сільський мешканець. За підрахунками статистиків, щорічні витрати населення на спиртні напої на початку XX ст. доходили до мільярда рублів на рік [15, 139–142].

Тверезницький рух на Півдні України

Необхідність боротьби з алкоголізмом усвідомлювалася урядом Російської імперії ще з другої половини XIX ст., проте велася вона тоді на місцевому рівні, переважно священиками та сільськими громадами. Ще в 1859 р. Святійший Синод закликав духовенство сприяти уряду в боротьбі з пияцтвом, засновувати товариства тверезості, парафіяльні піклування та інші подібні установи, словом і проповіддю утверджувати в народі тверезий спосіб життя. Так, на заняттях у церковно-приходських і школах грамоти та під час богослужінь на Півдні України священики читали проповіді проти пияцтва. Для цього виголошувалися поучіння для сільських прихожан проти пияцтва, створювалися Товариства тверезості [6, 251–252].

Одним із найважливіших завдань церковного проповідництва був захист родинно-побутових відносин. Парафіяльні пастирі викривали та гостро засуджували негативні наслідки антиповедінки пияк, які мусили терпіти члени їхніх родин – сварки, побої, зниження добробуту тощо. Як зазначав П. Єлесін, апеляція священика до громадського осуду пияк була досить дієвим інструментом у боротьбі за тверезість [2, 74]. Позитивний ефект від таких бесід підсилювало розповсюдження безкоштовних антиалкогольних брошур.

Серед комплексу опосередкованих покарань за пияцтво священики вдавалися до церковно-релігійних санкцій. До таких належали заборона відвідувати храм у нетверезому стані, накладення епитимії – виконання парафіянином церкви за призначенням духівника тих чи інших справ благочестя (найчастіше довгої молитви або посиленого посту) [2, 74–76].

Якщо у 1860–1880-ті рр. церква відігравала головну роль у відверненні сільського населення від надмірної пристрасті до алкоголю, то з 1890-х рр. ініціатива в боротьбі за тверезий спосіб життя перейшла до рук держави. У регіонах, де діяла винна монополія, були створені піклування «Про народну тверезість» [8, 36–37]. Статут піклувань, що підпорядковувалися Міністерству фінансів, був затверджений 20 грудня 1894 р. Основною метою піклувань було відволікання народу від пияцтва, що мало здійснюватися шляхом організації вільного часу населення. Про повне викорінення алкоголізму у статуті мова не йшла [5, 112–113].

Справами піклувань завідували губернські та повітові комітети. Члени комітетів не обиралися, а призначалися. До їх складу входили: губернатор як голова, предводитель дворянства, депутат від духовного відомства, прокурор окружного суду, директор народних училищ, директор середньо-навчальних закладів, начальник жандармського управління, військовий начальник, лікарський інспектор, духовенство тощо [27, 181]. Річне

фінансування цих установ складалося з 50 тис. руб., виділених державою на губернію, з пожертвувань і коштів, виручених від продажу книг, влаштування чайних тощо [11, 167–168].

До повноважень піклувань «Про народну тверезість» входило спостереження за законним здійсненням питної торгівлі; поширення серед населення здорових понять про шкоду надмірного вживання міцних напоїв, а також пошук додаткових коштів для надання йому можливості проводити вільний час поза спеціалізованими закладами [27, 181].

На Півдні України піклування «Про народну тверезість» почали створюватися з 1896 р. Так, у регіоні були відкриті Катеринославське [28, 168], Херсонське [29, 14] і Таврійське [7, 119–120] губернські піклування. У містах Одесі, Керчі, Севастополі та Миколаєві влаштовано особливі комітети піклувань під головуванням градоначальника чи військового губернатора [5, 113]. Губернські піклування були зобов'язані задовольняти попит міського населення. Сільське ж населення обслуговували повітові піклування «Про народну тверезість». Незважаючи на те, що одним із головних завдань було відкриття повітових піклувань для сільського населення у кожному повіті, всього на Півдні України до 1914 р. було влаштовано вісім таких піклувань: Одеське, Катеринославське, Херсонське, Олександрівське [5, 114–116], Ананьївське [30, 441–442], Сімферопольське, Мелітопольське і Ялтинське [7, 122].

Одними з перших заходів, які взялися втілювати в життя активісти піклувань, були народні лекції, бесіди і читання. Пояснювалося це насамперед мінімальними затратами для їх реалізації. Приміщення під ці заходи безкоштовно надавала місцева влада, лектори працювали на громадських засадах. Витрати передбачалися лише на чарівні ліхтарі для народних читань із туманними картинами. Таким чином, за мізерних затрат можна було провести подібні заходи чи не в кожному населеному пункті повіту. Наприклад, Одеське повітове піклування за участі земства за 1896 р. організувало народні читання з тиньовими картинами при 30 земських школах [5, 114–115].

Влаштування чайних та їдалень передбачало більше затрат часу, зусиль та фінансів, що зумовило затримку у їх відкритті. Проте головною перевагою цих закладів був можливий майбутній прибуток від продажу їжі та напоїв, що активізувало роботу піклувань у цьому напрямі. Одеське повітове піклування при відкритті чайних застосовувало диференційований підхід, який полягав у наступному. У селищах та містах, де відбувалися базари, передбачалося відкривати чайні, які могли б замінити для приїжджих селян шинки, тобто люди могли б зігрітись, відпочити та поїсти. На організацію таких чайних було заплановано виділити по 500 руб. на кожну. Незважаючи на грандіозні плани, у 1897 р. Одеське піклування відкрило лише три чайні.

Перша чайна Катеринославського повітового піклування «Про народну тверезість» була відкрита 1 жовтня 1897 р. 7 лютого 1898 р. відбулося відкриття чайної та бібліотеки-читальні Херсонського повітового піклування [5, 115–116]. Бібліотеки-читальні виникли у всіх повітах Таврійської губернії, більша їх кількість містилася в Ялтинському повіті – 8 [7, 122].

Наступним видом робіт повітових піклувань було влаштування народних гулянь. Особливістю народних

гулянь був їх сезонний характер, адже відбувалися вони за теплої пори року. Організація подібних заходів не могла відбутися без широкого залучення благодійних коштів. Значного розголосу на шпальтах «Екатеринославских губернских ведомостей» набули народні гуляння в Олександрівську, влаштовані місцевим піклуванням. Усього було проведено шість народних гулянь, для яких один із місцевих власників заводу «Лепп і Вольман» І. Лепп надав ділянку землі площею 2 дес. у с. Шенвізе. Для повітових піклувань такий розмах діяльності був нехарактерний через нестачу коштів. Олександрівському повітовому піклуванню вдалося досягти такого успіху завдяки благодійній участі місцевих промисловців та громадських активістів [5, 116–117].

Поруч із сільськими закладами, відкритими повітовими піклуваннями, серед сільського населення Півдня України спостерігалось й зацікавлення подібними закладами у містах. Так, відкриті в Миколаєві дві чайні з безкоштовними бібліотеками відвідували переважно робітники, а по неділях і святах, а також у базарні дні спостерігався приплив селян із прилеглих до міста сіл. Наприклад, у 1899 р. кількість щоденних відвідувачів їдалень та бібліотеки становила 76 осіб, із яких дворян було 10 %, міщан – 62 %, селян – 28 % [26, 32–33]. Із загалу читачів безкоштовної бібліотеки піклування Мелітопольського повіту на 1 січня 1906 р. її відвідало 500 селян, із кожним роком їх кількість зростала [7, 122–123].

На жаль, запланована повітовими піклуваннями «Про народну тверезість» робота не була доведена до її завершення. Вже з 1899 р. почалося скорочення кошторисів піклувань, що гальмувало їх діяльність. Усі їх ініціативи отримували відмову, головним аргументом якої була нестача коштів. На початку XX ст. уряд почав відкрито звинувачувати піклування у бездіяльності. Так, у 1910 р. у містах Одеса, Херсон і Катеринослав був проведений огляд піклувань, у результаті якого зроблено висновок, що на вживання алкоголю діяльність Одеського піклування не позначилась, піклування в Херсоні майже не проявляло своєї діяльності, у Катеринославі було всього два піклування, робота яких у масштабах губернії була непомітною та антрохи не вплинула на зменшення пияцтва [5, 121–122].

Лише у 1914 р., з початком Першої світової війни, в імперії було запроваджено низку обмежень на продаж алкоголю, що отримало назву «сухого закону». Багато в чому це була реакція влади на запит суспільства і особисте побажання Миколи II [11, 171]. Того ж року Міністерство фінансів остаточно визнало право сільських громад самостійно закривати на їх території заклади, що здійснювали торгівлю спиртними напоями [8, 40].

Висновки. Боротьба з алкоголізмом серед сільського населення Півдня України в другій половині XIX – на початку XX ст. велася в межах реформ запровадження акцизної системи і казенної винної монополії. Упродовж цього періоду російський уряд усвідомив необхідність розробки систем заходів, спрямованих, з одного боку, на запобігання алкоголізації населення, з іншого – на стабільне поповнення скарбниці. До таких заходів можна віднести державний контроль і регулювання в галузі виробництва, реалізації та споживання спиртних напоїв. Однак ці заходи не дали очікуваного

результату, оскільки проблема алкоголізму не усвідомлювалася державою повною мірою через традиційний пріоритет державних інтересів над суспільними. Водночас зазначимо, що фіскальні цілі все ж не були головними у запровадженні казенного продажу спиртних напоїв. Підтвердженням тому служить посилення після введення монополії регламентації горілчаної торгівлі, а також поліпшення якості споживаних населенням напоїв.

Сільське населення Півдня України у сфері боротьби з пияцтвом, крім державних і громадських заходів, вирізнялося великою прив'язаністю селян до землі й міцними громадянськими традиціями, що морально регламентували ступінь вживання спиртних напоїв населенням. Загалом, сільське населення вживало менше алкоголю, порівняно з міським. Навіть визнання Катеринославської губернії першою за споживанням спиртних напоїв серед усієї Російської імперії пояснювалося зростанням соціальної мобільності сільського населення і великим скупченням робітників та обезземелених селян на роботах на гірничозаводських підприємствах. Зазвичай, рівень алкоголізації сільського населення південноукраїнського регіону вимірювався кількістю питних закладів і винокурних заводів, обсягом їхнього виробництва.

Не усвідомлюючи всю складність проблеми боротьби з пияцтвом, уряд Російської імперії перекинув ці обов'язки на священників і піклування «Про народну тверезість». Держава, яка переслідувала в основному фінансові інтереси, виявилася не готовою до підтримки конструктивних ініціатив на місцях. Разом із тим, зусилля священників і піклувань у цьому напрямі не були безрезультатними, величезне значення мала культурно-освітня та морально-релігійна робота серед сільських мешканців, яка відволікала їх від пияцтва і забезпечувала безалкогольне дозвілля для населення. У результаті проведених заходів пияцтво серед сільського населення в країні, зокрема й у південноукраїнському регіоні, було обмежено, рівень вживання алкоголю стабілізувався, що підтверджується статистичними показниками.

Перспективою подальших досліджень має стати вивчення алкоголізму серед сільського населення України в період Столипінської аграрної реформи і Першої світової війни.

Список використаної літератури та джерел:

1. Безгин В. Алкоголь в обыденной жизни русского села (конец XIX – начало XX в.). *Социодинамика*. 2013. № 3. С. 421–453.
2. Єлесін П. Боротьба з пияцтвом у діяльності православного духовенства Наддніпрянської України (друга половина XIX – початок XX ст.). *Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»*. 2012. № 9 (222). С. 73–80.
3. Присяжнюк Ю. Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини XIX – початку XX ст. Черкаси : Вертикаль, ПП Кандич С. Г., 2007. 640 с.
4. Михайлюк О. Антиповедінка в культурі селянства Наддніпрянської України в кінці XIX – на початку XX ст. *Гілея*. Київ : ВІРУАН, 2011. Вип. 46. С. 33–40.
5. Петрова К. Попечительства про народну тверезість на сторінках південноукраїнської періодичної преси кінця XIX – початку XX століття. *Scriptorium nostrum*. 2016. № 2 (5). С. 109–127.

6. Надеждина І. Просвітницька діяльність інтелігенції щодо подолання пияцтва на Півдні України другої половини XIX – початку XX століть. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 38. С. 250–255.
7. Шуклина С. Государственные и общественные инициативы в деятельности комитета попечительства о народной трезвости в Таврической губернии (1894–1914). *Культура народов Причерноморья*. 2013. № 265. С. 119–127.
8. Быкова А. Алкогольный вопрос в Российской империи во второй половине XIX – начале XX века : автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.02. Омск, 2012. 46 с.
9. Маюров А. Борьба с пьянством в России с древних времен до наших дней. Москва : Институт русской цивилизации, 2016. 880 с.
10. Прилуцкий В. «Сухой закон» на русской почве: влияние американского опыта на борьбу за трезвую жизнь в Российской империи на рубеже XIX и XX вв. *Vylye Gody*. 2019. Vol. 51. Is. 1. P. 198–208.
11. Шевченко И. О правительственных мерах борьбы за народную трезвость на рубеже XIX–XX вв. *Вестник Университета Дмитрия Пожарского*. 2017. № 1 (5). С. 163–173.
12. Степанова О. Економічна політика Російської імперії як фактор розвитку промислового винокуріння в Україні в першій половині XIX століття. *Література та культура Полісся*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2019. – № 94: Серія «Історичні науки». № 11. С. 112–119.
13. Очерк промышленного положения Екатеринославской губернии // Памятная книжка и адрес–календарь Екатеринославской губернии на 1889 год. Екатеринослав : Тип–фія Губернского Правления, 1889. С. 118–307.
14. Гордуновський О. Розвиток промислового виробництва у поміщицьких господарствах Правобережної України першої половини XIX ст. *Український історичний журнал*. 2000. № 1. С. 61–71.
15. Мендельсон А. Учебник трезвости. Издание Российского Общества борьбы с алкоголизмом. Санкт–Петербург : Тип–фія Алекс.–Невск. общества трезвости, 1913. 200 с.
16. Ребрин И. Крестьянская реформа в Екатеринославской губернии (исторический очерк). Екатеринославская губерния. Выпуск третий. Памятная книжка и Адрес–календарь 1903 года. Издание Екатеринославского Губернского Статистического Комитета. Екатеринослав : Типо–Литография Губернского Правления, 1903. С. 1–312.
17. Стремечка В. Теоретичні аспекти боротьби з алкоголізмом у кінці XIX – на початку XX ст. *Наукові праці Миколаївського державного університету ім. Петра Могили комплексу «Києво–Могилянська академія»*. Сер. : Історичні науки. 2008. Т. 83. Вип. 70. С. 22–27.
18. Похлебкин В. История водки. Москва : Центрполиграф, 2005. 144 с.
19. Памятная книжка и адрес–календарь Екатеринославской губернии на 1889 год. Екатеринослав : Тип–фія Губернского Правления, 1889. 600 с.
20. Москалюк М. Розвиток винокурної промисловості в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль : Вид–во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. Вип. 2. Ч. 1. С. 15–20.
21. Юридическое общество. Санкт–Петербургское юридическое общество. Административное отделение. *Право*. 1899. № 16 (15 апреля). Стб. 845–848.
22. Казенная продажа питей в Екатеринославской губернии за 1896, 1897 и 1898 годы. Екатеринославская губерния. Выпуск первый. Памятная книжка и адрес–календарь на 1900 г. Издание Екатеринославского губернского статистического комитета. Екатеринослав : Типо–Литография губернского правления, 1899. С. 216–222.
23. Адрес–календарь и памятная книжка Екатеринославской

губернии на 1912 год. Екатеринослав : Тип-фия Губернского Правления, 1912. 146 с.

24. Обзор Николаевского военного губернаторства за 1894 год. Николаев : Русская типо-литография, 1895. 273 с.

25. Обзор Николаевского военного губернаторства за 1897 год. Николаев : Русская типо-литография, 1898. 414 с.

26. Обзор Николаевского военного губернаторства за 1899 год. Николаев : Тип. сод. Л. И. Белолипским, 1900. 370 с.

27. Деятельность Николаевского особого комитета попечительства о народной трезвости. Адрес-календарь и справочная книжка Гор. Николаева (Херс. губ.) на 1900 год. Николаев : Тип. сод. Л. П. Белолипским, 1899. С. 181–184.

28. Адрес-календарь Екатеринославской губернии на 1910 год. Издание Екатеринославского губернского статистического комитета. Екатеринослав : Типо-Литография Губернского правления, 1910. 338 с.

29. Памятная книжка Херсонской губернии на 1911 год. Составлена Херсонским Губернским Правлением. Первая часть. Херсон : Тип-фия Херсонского Губернского Правления, 1911. 220 с.

30. Памятная книжка Херсонской губернии на 1914 год. Издание Херсонского Губернского Статистического Комитета. Херсон : Губернская Тип-фия, 1914. 448 с.

References:

1. Bezgin, V. (2013). Alcohol in the everyday life of a Russian village (end of the XIX – beginning of the XX centuries). *Sotsiodinamika (Sociodynamics)*, 3, 421–453. (in Russ.).

2. Yelesin, P. (2012). Fighting against drunkenness in the Orthodox rural clergy activity in Near-Dnipro Ukraine at the second half of the 19th – the beginning of the 20th centuries. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya "Istorychni nauky" (Bulletin of Cherkasy University. Historical Sciences Series)*, 9, 73–80. (in Ukr.).

3. Prysiazniuk, Yu. (2007). *The Ukrainian peasantry of the Dnieper Ukraine: The socio-mental history of the second half of the XIX – the beginning of the XX centuries*. Cherkasy: Vertykal, PP Kandych S.H. (in Ukr.).

4. Mykhailuk, O. (2011). Anticonduct in the culture of peasantry of the Dnieper region in Ukraine in the XIX – beginning of XX of century. *Hileia: naukovyi visnyk (Gilea: Scientific Bulletin)*, 46, 33–40. (in Ukr.).

5. Petrova, K. (2016). The Guardianships of Public Sobriety in the pages of the South Ukrainian periodicals of the late XIX – the early XX centuries. *Scriptorium nostrum*, 2 (5), 109–127. (in Ukr.).

6. Nadezhkina, I. (2018). Educational activity of intelligentsia to overcoming drunkenness in the South of Ukraine of the second half of the XIX – the beginning of the XX centuries. *Pedahohichniy almanakh (Pedagogical Almanac)*, 38, 250–255. (in Ukr.).

7. Shuklin, S. (2013). State and public initiatives in the activities of the guardianship committee on national sobriety in the Tauride Governorate (1894–1914). *Kultura narodov Prichernomor'ya (The Culture of the Black Sea Peoples)*, 265, 119–127. (in Russ.).

8. Bykova, A. (2012). The alcohol issue in the Russian Empire in the second half of the XIX – the early XX centuries. *Doctoral dissertation historical sciences abstract*. Omsk. (in Russ.).

9. Maiurov, A. (2016). *The fight against alcoholism in Russia from ancient times to the present day*. Moscow: Institute of Russian Civilization. (in Russ.).

10. Prilutskii, V. (2019). "Dry Law" on the Russian soil: The influence of the American experience on the struggle for sober life in the Russian Empire at the turn of the XIX and XX centuries. *Bylye gody (Old Years)*, 51, 198–208. (in Russ.).

11. Shevchenko, I. (2017). On the governmental measures on the national sobriety at the turn of the 19th and 20th centuries. *Vestnik Universiteta Dmitriya Pozharskogo (Journal of Dmitry Pozharsky University)*, 1 (5), 163–173. (in Russ.).

12. Stepanova, O. (2019). The economic policy of the Russian Empire as a factor in the development of industrial distillation

in Ukraine in the first half of the XIX century. *Literatura ta kultura Polissia. Seriya "Istorychni nauky" (Literature and Culture of Polissia. Historical Sciences Series)*, 94, 11, 112–119. (in Ukr.).

13. *Essay on the Ekaterinoslav Governorate industrial situation. Commemorative book and address-calendar of the Ekaterinoslav Governorate of 1889*. (1889). Ekaterinoslav: Printing House of Provincial Board, 118–307. (in Russ.).

14. Hordunovskiy, O. (2000). The development of industrial production in the landed estates of Right-Bank Ukraine in the first half of the XIX century. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal (Ukrainian Historical Journal)*, 1, 61–71. (in Ukr.).

15. Mendelson, L. (1913). *A textbook of sobriety. Edition of the Russian Society for the Fight against Alcoholism*. Saint Petersburg: Printing House of the Alexander Nevsky Sobriety Society. (in Russ.).

16. Rebrin, I. (1903). *Peasant reform in the Ekaterinoslav Governorate (historical outline). The Ekaterinoslav Governorate. Commemorative book and address-calendar of 1903*. Ekaterinoslav: Tipo-Lithography Provincial Board, 1–312. (in Russ.).

17. Stremetska, V. (2008). Theoretical aspects of the fight against alcoholism in the late XIX and early XX centuries. *Naukovi pratsi Mykolayivskoho derzhavnoho universytetu im. Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia" (Scientific Works of Petro Mohyla Mykolayiv State University, complex 'Kyiv-Mohyla Academy')*, 83, 70, 22–27. (in Ukr.).

18. Pokhlebkina, V. (2005). *The history of vodka*. Moscow: Center Polygraph. (in Russ.).

19. *Commemorative book and address-calendar of the Ekaterinoslav Governorate of 1889*. (1889). Ekaterinoslav: Printing House of Provincial Board, 600. (in Russ.).

20. Moskalyuk, K. (2003). The development of distilling industry in Ukraine in the second half of the 19th early 20th century. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka (The Scientific Notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University)*, 2, 15–20. (in Ukr.).

21. Law societies. St. Petersburg Law Society. Administrative Department. (1899). *Pravo: yezhenedelnaya yuridicheskaya gazeta (Law: Weekly Legal Newspaper)*, 16, 845–848. (in Russ.).

22. *Public sale of drinks in the Ekaterinoslav Governorate in 1896, 1897 and 1898. The Ekaterinoslav Governorate. Commemorative book and address-calendar of 1900*. (1899). Ekaterinoslav: Tipo-Lithography Provincial Board, 216–222. (in Russ.).

23. *Address-calendar and commemorative book of the Ekaterinoslav Governorate of 1912*. (1912). Ekaterinoslav: Printing House of Provincial Board, 146. (in Russ.).

24. *Overview of the Nikolaev Military Governorship of 1894*. (1895). Nikolaev: Russian Tipo-Lithography, 273. (in Russ.).

25. *Overview of the Nikolaev Military Governorship of 1897*. (1898). Nikolaev: Russian Tipo-Lithography, 414. (in Russ.).

26. *Overview of the Nikolaev Military Governorship of 1899*. (1900). Nikolaev: Printing House of L. I. Belolipskii Assistance, 370. (in Russ.).

27. *Activity of the Nikolaev Special Committee of Guardianship of National Sobriety. Address-calendar and reference book of the Nikolaev City (the Kherson Governorate) of 1900*. (1899). Nikolaev: Printing House of L. I. Belolipskii Assistance, 181–184. (in Russ.).

28. *Address-calendar and commemorative book of the Ekaterinoslav Governorate of 1910*. (1910). Ekaterinoslav: Tipo-Lithography Provincial Board, 338. (in Russ.).

29. *Commemorative book of the Kherson Governorate of 1911*. (1911). Kherson: Printing House of Kherson Provincial Board, 220. (in Russ.).

30. *Commemorative book of the Kherson Governorate of 1914*. (1914). Kherson: Printing House of Provincial Board, 448. (in Russ.).

I. Mironova

THE PRACTICE OF COMBATING ALCOHOL ABUSE IN THE RURAL POPULATION OF SOUTHERN UKRAINE (SECOND HALF OF XIX – EARLY XX CENTURIES)

Introduction. Alcoholism is a large-scale social problem that disrupts the socio-economic life of society. The rise of alcohol abuse is observed in rural areas and primary caused by unemployment and limited cultural leisure opportunities. It is significant to consider the experience gained in combating this phenomenon in the second half of the XIX – the beginning of the XX centuries for developing the concept of overcoming alcoholism.

Purpose. The aim of the article is to analyze the activities of the state government, the public, the clergy and the Guardianships of Public Sobriety in the field of combating alcoholism among the rural population of Southern Ukraine for a certain period.

Methods. The interdisciplinary nature of the study led to the application of a modernization approach, which considered the anti-alcohol issue in Ukrainian society.

Results. The abolition of serfdom caused a sharp surge in rural drunkenness. In the South of Ukraine, the wine industry was developed and operated under the conditions of the redemption system. That system brought great profit to the state and a narrow group of redemption merchants. When the excise system was introduced in 1863, a tax was levied on every sold bucket of vodka; spirits were produced in private factories, vodka was sold in pubs. Improvements in bread sales in other governorates (i.e. provinces) and abroad due to the development of communication routes have become the core causes of the regional wine industry decaying. As a result, the number of distilleries decreased; there was no mass drinking among the peasants. The peasantry's attachment to the land and strong community traditions that governed the level of alcohol consumption by the population also influenced the fight against drinking. The fiscal policy of the state has led to negative consequences in the fight against alcoholism. Replacing pubs by taverns, introducing the bottled vodka retail trade and increasing in drinking establishments led to the appearance of street alcohol abuse.

The introduction in 1894 of a state wine monopoly streamlined the production and sale of alcoholic beverages. The government committed restrictions on the sale of vodka and gave rural communities a right to sell alcohol on their territory independently. However, the fiscal interests of the state led to quantitative growth of drinking establishments and their structural change. The Katerynoslav Governorate [Province] was the first among other governorates of the Russian Empire in the consumption of alcohol. By 1913, the general level of alcohol consumption in the state decreased from 14.76 liters to 3.6 liters annually per capita.

In the 1860s and 1880s, the fight against alcoholism among the rural population was provided locally, mainly by priests and rural communities. From the 1890's, there were created the Guardianships of Public Sobriety (the Guardianships), which chief purpose was to distract the people from drunkenness by organizing free time for the population. The rural population in the South of Ukraine was assisted by the county Guardianships. Their primary measures in the fight against alcoholism were the following: conducting folk lectures, talks and readings; opening of tea rooms,

canteens and reading libraries; organizing festivities. In the late XIX century, due to the reduction of estimates for the Guardianships, they were unable to finish their work.

Originality. For the first time, the impact of the excise tax system reform and the state wine monopoly on the level of alcoholization of the Southern Ukraine rural population has been determined. Also, the activities of priests and the Guardianships of Public Sobriety in the fight against alcoholism in region's villages have been revealed.

Conclusion. The fight against alcoholism among the rural population in southern regions of Ukraine in the second half of the XIX – the beginning of the XX centuries was carried out within the framework of excise system reforms and the state wine monopoly. The Russian government realized the need to develop a system of measures aimed at preventing the alcoholization of population and, – at the same time, – stabilizing replenishment of the treasury. However, the above mentioned measures did not produce the expected results, since the problem of alcoholism was not fully understood by the state because of the traditional priority of state interests over public ones.

The rural population of Southern Ukraine was characterized by a strong attachment of peasants to the land and deep community traditions that governed the level of alcohol consumption by the population. The rural population consumed three times less alcohol than the urban one. The regional level of the rural population alcoholization was measured by the number of distilleries, their production and the cast of drinking establishments.

The activities of priests and the Guardianships of Public Sobriety showed good results in cultural, educational and moral-religious work among peasants, distracting them from drinking and providing non-alcoholic leisure. However, the state was not ready to support the local constructive initiatives because of financial interests. Generally, the level of drunkenness among the country's rural population has been reduced.

Keywords: peasantry; alcoholism; excise system; state wine monopoly; clergy; Guardianship of Public Sobriety.

UDC 94 (477) "1928/1933" –058.232.6
DOI: 10.31651/2413-8142-2019-22-37-42

Motuz V.

candidate of Historical Sciences, associate Professor;
associate Professor of the Department of Archeology and
Auxiliary sciences of history of the Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9974-7205>

THE STRUGGLE AGAINST OPPORTUNISM IN THE GRASSROOTS PARTY-SOVIET INSTITUTIONS OF THE UKRAINIAN COUNTRYSIDE DURING THE SECOND "COMMUNIST ASSAULT" (1928–1933)

In the context of the issue of internal-party confrontation between the Communists in the late 1920s – early 1930s, regarding the need to change the model of economic development of the Soviet Union, and on the basis of a comprehensive approach in the work, the features of combating the "right tendency" in the local authorities and self-government in the Ukrainian countryside during the first